

MANTIQUIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY TA'LIM YONDASHUVLARI VA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR

XUDOYBERDIYEVA LAYLO SANJAR QIZI

laylosanjarovna@gmail.com

*SamDPI Ta'lim va tarbiya nazariyasi
va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim)*

1-kurs magistranti.

Annotatsiya

Mazkur maqolada mantiqiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari, zamonaviy ta'lim yondashuvlari hamda innovatsion texnologiyalarning o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar, muammoli ta'lim va boshlang'ich ta'limda qo'llaniladigan samarali usullar tahlil qilingan. Tadqiqot davomida o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik omillar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, innovatsion texnologiyalar, zamonaviy ta'lim, interfaol metodlar, pedagogik texnologiya, elektron ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv.

Kirish

Bugungi globallashtirish va axborotlashuv davrida jamiyat taraqqiyoti ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy jamiyat nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlay oladigan, muammolarni tahlil qila oladigan hamda to'g'ri xulosa chiqarishga qodir shaxslarni tarbiyalashni talab etadi. Shu sababli o'quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.¹

Mantiqiy fikrlash inson tafakkurining muhim shakli bo'lib, u orqali shaxs voqea-hodisalarni tahlil qiladi, taqqoslaydi, umumlashtiradi va muammolarga yechim topadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning tafakkur faoliyatini rivojlantirish keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam poydevor yaratadi. Hozirgi kunda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, muammoli ta'lim va innovatsion texnologiyalardan foydalanish keng yo'lga qo'yilmoqda. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ularning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Mantiqiy fikrlash tushunchasi va uning pedagogik ahamiyati. Mantiqiy fikrlash insonning tahliliy va izchil fikr yuritish qobiliyatini anglatadi. Psixolog va pedagog

¹ Tolipov O', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2021. – 45-bet.

olimlarning ta'kidlashicha, tafakkurning rivojlanishi shaxsning aqliy kamolotida muhim omil hisoblanadi. Mantiqiy fikrlash jarayonida inson ma'lumotlarni tahlil qiladi, ular o'rtasidagi bog'lanishni aniqlaydi va asoslangan xulosa chiqaradi.² Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni shakllantirish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirish;
 mustaqil fikr yuritish;
 muammoli vaziyatlarga yechim topish;
 tahliliy tafakkurni rivojlantirish;
 ijodiy faoliyatni shakllantirish.

Mantiqiy tafakkur rivojlangan o'quvchi dars jarayonida faol ishtirok etadi, fikrlarini erkin bayon qiladi va turli vaziyatlarga mustaqil yondashadi. Shu jihatdan mantiqiy fikrlash ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim yondashuvlarining o'rni. Ta'lim tizimidagi islohotlar pedagogik faoliyatga zamonaviy yondashuvlarni tatbiq etishni talab qilmoqda. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va muammoli ta'lim texnologiyalari mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarda amaliy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilar hayotiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishga o'rganadi. Kompetensiyaviy yondashuv muammoli topshiriqlardan foydalanishni; tahliliy fikrlashni rivojlantirishni; mustaqil izlanishni; bilimlarni amaliyotda qo'llashni nazarda tutadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim. Mazkur yondashuv o'quvchining individual imkoniyatlari, qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olishga asoslanadi. O'quvchi darsning markaziy subyektiga aylanadi va bu uning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.³

Muammoli ta'lim. Muammoli ta'lim texnologiyasi o'quvchilarning izlanish faoliyatini rivojlantiradi. O'qituvchi tomonidan yaratilgan muammoli vaziyat o'quvchilarni tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarishga undaydi. Masalan, o'qituvchi dars davomida muammoli savol beradi va o'quvchilar guruhda muhokama qilish orqali yechim topishga harakat qiladi. Natijada ularning mantiqiy tafakkuri faollashadi.

Innovatsion texnologiyalarning mantiqiy fikrlashni rivojlantirishdagi ahamiyati. Innovatsion texnologiyalar ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning muhim vositasidir. Zamonaviy texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularning tafakkur faoliyatini rivojlantiradi. Interfaol metodlar o'quvchilarni

² Jumayev M. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2023. – 81-bet.

³Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2021. – 61-bet.

darsning faol ishtirokchisiga aylantiradi. Ayniqsa, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “FSMU”, “BBB” metodlari mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda samarali hisoblanadi.⁴

“Aqliy hujum”. Bu metod orqali o‘quvchilar muammoga turli nuqtai nazardan yondashadi va erkin fikr bildiradi.

“Klaster”. Klaster metodi ma’lumotlarni tizimlashtirish va tushunchalar o‘rtasidagi bog‘lanishni aniqlashga yordam beradi.

“FSMU”. Mazkur metod o‘quvchilarning o‘z fikrini asoslash va dalillash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Hozirgi davrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim tizimiga katta o‘zgarishlar olib kirdi. Elektron ta’lim vositalari, multimedia texnologiyalari, virtual platformalar va internet resurslari o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning tafakkur faoliyatini faollashtirib, ularda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Elektron ta’lim o‘quvchini oddiy tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu esa o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Elektron ta’limning asosiy afzalliklari: ta’limning interfaoligi; axborotni tez va qulay yetkazish; mustaqil ta’lim olish imkoniyati; vizual tafakkurni rivojlantirish; o‘quvchilarning faoligini oshirish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun animatsiyalar, videodarslar, interaktiv topshiriqlar va elektron o‘yinlar katta qiziqish uyg‘otadi. Ayniqsa, mantiqiy o‘yinlar va elektron testlar o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Bugungi kunda Google Classroom, Moodle, Zoom va turli elektron platformalardan foydalanish keng tarqalmoqda. Ushbu vositalar orqali o‘quvchilar mustaqil topshiriqlar bajaradi, testlardan o‘tadi va bilimlarini mustahkamlaydi. Elektron testlar orqali o‘quvchilar taqqoslash, umumlashtirish va tahlil qilishga o‘rganadi.⁵

Raqamli texnologiyalar yordamida: mustaqil fikrlash; muammoli vaziyatlarni hal qilish; tezkor qaror qabul qilish; ijodiy yondashuv; axborot bilan ishlash ko‘nikmalari shakllanadi. Shuningdek, sun‘iy intellekt elementlaridan foydalanish ham o‘quvchilarning individual qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Aqlli dasturlar o‘quvchining bilim darajasini aniqlab, unga mos topshiriqlarni tavsiya qiladi. Biroq elektron ta’limdan samarali foydalanish uchun pedagoglarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish ham muhim hisoblanadi. O‘qituvchi texnologiyalarni maqsadli va samarali qo‘llay olishi lozim. Boshlang‘ich ta’lim bosqichi bolaning tafakkuri faol rivojlanadigan davr hisoblanadi. Shu sababli aynan ushbu bosqichda mantiqiy fikrlashni shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir.

⁴ Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2020. – 103-bet.

⁵ Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2020. – 104-bet.

Didaktik o'yinlar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularni erkin fikrlashga undaydi. O'yin jarayonida o'quvchilar tahlil qiladi, taqqoslaydi va muammoning yechimini topishga harakat qiladi. Masalan: "Ortiqchasini top"; "Mantiqiy zanjir"; matematik topishmoqlar; rebuslar va boshqotirmalar. Bunday topshiriqlar o'quvchilarning tafakkur faoliyatini rivojlantiradi.⁶

Muammoli vaziyatlar o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. O'qituvchi muammoli savollar orqali o'quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi. Masalan: "Bir daraxtda 5 ta qush bor edi. Ovchi bitta qushni otib tushirdi. Daraxtda nechta qush qoldi?"

Bu savol o'quvchini oddiy hisoblash emas, balki mantiqiy fikrlashga majbur qiladi.⁷

Interfaol metodlar, ya'ni: "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "FSMU" kabi metodlar o'quvchilarning erkin fikrlashini rivojlantiradi.

"Aqliy hujum": O'quvchilar muammoga turli nuqtai nazardan yondashadi va erkin fikr bildiradi.

"Klaster": Ma'lumotlarni tizimlashtirish va umumlashtirishga yordam beradi.

"Insert": Matnni tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmasini shakllantiradi.

Shuningdek, mantiqiy masalalar o'quvchilarning tafakkur faoliyatini rivojlantiradi. Masalan: ketma-ketlikni davom ettirish; umumiy belgini aniqlash; ortiqcha predmetni topish; sabab-oqibat bog'lanishini aniqlash. Bu topshiriqlar orqali o'quvchilar taqqoslash va umumlashtirish ko'nikmalarini egallaydi.

Guruhli faoliyat o'quvchilarning hamkorlikda ishlash va fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilar birgalikda muammoni hal qilish jarayonida mantiqiy fikrlashga o'rganadi. Loyiha asosida ta'lim o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantiradi. O'quvchilar ma'lumot yig'adi, uni tahlil qiladi va xulosa chiqaradi. Interaktiv doskalar, elektron darsliklar va multimediali topshiriqlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, elektron mantiqiy o'yinlar va testlar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta'lim yondashuvlari va innovatsion texnologiyalar o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kompetensiyaviy yondashuv, muammoli ta'lim, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalar o'quvchilarning mustaqil, tahliliy va ijodiy fikrlashini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar, mantiqiy topshiriqlar, guruhli ishlash va elektron ta'lim vositalaridan foydalanish o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshiradi. Shu sababli pedagoglar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni chuqur o'zlashtirishi va ta'lim jarayonida samarali qo'llashi zarur. Natijada o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarga

⁶ Raximov B. Ta'limda interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 63-bet.

⁷ Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2020. – 102-bet.

yechim topish va tahliliy yondashuv ko'nikmalari shakllanadi. Bu esa kelajakda barkamol va raqobatbardosh shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2021. – 45-bet.
2. Jumayev M. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2023. – 81-bet.
3. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2021. – 61-bet.
4. Ishmuhammedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2020. – 103-bet.
5. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2020. – 104-bet.
6. Raximov B. Ta'limda interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 63-bet.
7. Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2020. – 102-bet.
8. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2022.
9. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2021.
10. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Aloqachi, 2021.